

Усенов Адилет Алимжанович, Мамытов Марат Исабекович, Бектурсунов Жанарбек Бектурсунович

**ДЕН СОЛУГУНУН МҮМКҮНЧҮЛҮГҮ ЧЕКТЕЛГЕН СТУДЕНТТЕРДИ
СОЦИАЛДЫК-ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАНА УКУКТУК КОШТООНУН
ИННОВАЦИЯЛЫК ФОРМАЛАРЫ**

Усенов Адилет Алимжанович, Мамытов Марат Исабекович, Бектурсунов Жанарбек Бектурсунович

**ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО И
ПРАВОВОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ СТУДЕНТОВ С ОГРАНИЧЕННЫМИ
ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ**

Usenov Adilet Alimzhanovich, Mamytov Marat Isabekovich, Bektursunov Zhanarbek Bektursunovich

**INNOVATIVE FORMS OF SOCIO-PEDAGOGICAL AND LEGAL SUPPORT FOR
STUDENTS WITH DISABILITIES**

УДК. 94. (575.2)

Аннотация. Илимий макалада жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди социалдык-педагогикалык жана укуктук коштоонун инновациялык формалары боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары сунушталат. Макалада жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди социалдык-педагогикалык жана укуктук коштоонун инновациялык формаларынын маанилүү мүнөздөмөлөрү, аларды уюштуруунун өзгөчөлүктөрү жана функциялары, натыйжалуулук критерийлери түшүндүрүлөт. Жогорку билим берүү мекемелеринде майыптыгы бар студенттерди окутууну комплекстүү коштоону уюштуруунун максаттары жана технологияларынын аныктамалары белгиленет. Илимий макаланы даярдоодо илимий иш жазууда колдонулуучу объективдлк, салыштырмалуулук, системалуулук, илимийллк принциптери так сакталып, илимий ыкмалар катары анализдөө жана синтездөө, индукция жана дедукция, байкоо, кейс усулу, аңгемелешүү, сурамжылоо, герменевтика ж.б. колдонулду. Жыйынтыгында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерге кам көрүү, шарт түзүү, көңүл буруу зарылдыктары белгиленди.

Ачыкч сөздөр. жогорку билим, майыптыгы барлар, инклюзия, жааштар, комплекстүү коштоо, инновация, укук, социалдык иштер.

Аннотация. В научной статье представлены результаты исследования инновационных форм социально-педагогического и правового сопровождения студентов с ограниченными возможностями здоровья в высших учебных заведениях. В статье разъясняются важнейшие характеристики инновационных форм социально-педагогического и правового сопровождения студентов с ограниченными возможностями здоровья в высших учебных заведениях, особенности и функции их организации, критерии эффективности. Устанавливаются определения целей и технологий организации комплексного сопровождения обучения студентов с ограниченными возможностями здоровья в высших учебных заведениях. При подготовке научной статьи четко соблюдаются принципы объективности, относительности, систематичности, научные принципы, используемые при написании научной работы, такие как анализ и синтез как научные методы, индукция и дедукция, наблюдение, тематические исследования, интервью, опрос, герменевтика и т. д. используется. В результате была отмечена необходимость заботы, создания условий, внимания к студентам с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: высшее образование, люди с ограниченными возможностями, инклюзивность, молодежь, комплексное сопровождение, инновации, право, социальная работа.

Annotation. The scientific article presents the results of a study of innovative forms of socio-pedagogical and legal support for students with disabilities in higher educational

institutions. The article explains the most important characteristics of innovative forms of socio-pedagogical and legal support for students with disabilities in higher educational institutions, the features and functions of their organization, and the criteria of effectiveness. The definitions of the goals and technologies of the organization of comprehensive support for the education of students with disabilities in higher educational institutions are established. When preparing a scientific article, the principles of objectivity, relativity, systematicity, scientific principles used in writing scientific work, such as analysis and synthesis as scientific methods, induction and deduction, observation, case studies, interviews, surveys, hermeneutics, etc. are clearly observed. As a result, the need for care, creation of conditions, and attention to students with disabilities was noted.

Keywords. higher education, people with disabilities, inclusivity, youth, comprehensive support, innovation, law, social work.

Киришүү. Постсоветтик мезгилдеги Кыргыз Республикасында жогорку окуу жайлардын саны өсүп, ар бир областа талапка ылайык ачыла баштаган. Бул окуу жайларда бардык жаштар үчүн бирдей шарттар түзүлүп, келечек ээлерин тарбиялоого жоопкерчиликти мамиле жасагандыгы менен өзгөчөлөнөт. Тактап айтсам, ден соолугу мыкты жаштар менен катар эле ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелгендер да бирдей билим алышат. Анткени, билим берүү мыйзамы баары үчүн бирдей сакталаары белгилүү. Ошентсе да мезгилдин алдыга жылышы менен жогорку окуу жайлардагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди социалдык-педагогикалык жана укуктук коштоонун инновациялык формалары өзгөрүп, жаңы ыкмалар менен толукталып келүүдө.

Соңку мезгилдерде жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттер үчүн эффективдүүлүгү менен айырмаланган жана колдонулуп жаткан мындай ыкмаларды бардык эле окуу жайлар өздөштүрбөгөндүгүн **көйгөй катары** белгилөө менен аны чечүүнүн жолдорун сунуштай кетмекчимин.

Анткени, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жаштардын толук кандуу билимдүү болуусу учурдун **актуалдуу** маселелеринин бири болуп саналат. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жаштардын укуктары жана аларды коргоо, анын жашоосуна, өнүгүүсүнө, билимине жана тарбиясына кам көрүү маселеси бүгүнкү күндө жалпы адамзаттык, планетардык маселе болуп калды. Тактап айтканда, акыркы он жылдыктарда эл аралык коомчулук тарабынан кабыл алынган балдардын укуктарынын декларациясы (1959-ж.), БУУнун балдардын укуктары жөнүндө Конвенциясы (1989-ж.) [4], "Кыргызстандагы жаштар саясаты" программасы (2009-ж.) сыяктуу масштабдуу документтердин талдоосу далил болуп саналат. Дүйнөлүк саммит (1990) балдардын жашоосун, корголушун жана өнүгүүсүн камсыз кылуу боюнча дүйнөлүк декларацияны жана иш-аракеттер планын кабыл алган, бирок аларды ишке ашыруу, анда коомдогу балдардын укуктарынын артыкчылыгы жарыяланган жана ушул социалдык саясаттын эл аралык стандарттары негизделген. Ал эми жогорку окуу жайлары мына ошол стандарттарга негизденип, иш алып баргандыктан, жаштар коомдук жана укуктук жактан толук корголуп келет. Андан сырткары учурдагы жогорку окуу жайларында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди социалдык-педагогикалык жана укуктук коштогон бир катар нормативтүү-укуктук документтер бар экендиги маалым.

Бул макаланы илимий коомчулукка, кызыккан окурмандарга сунуштап жаткандагы **негизги максатым** жогорку окуу жайларында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерге болгон социалдык-педагогикалык жана укуктук кызматтардын комплексин жүргүзүү жолу менен жоголгон үмүттөрүн калыбына келтирүү, компенсациялоо жардамдарын берүү, алардын коомдошуусуна, жумушка жайгашуусуна жана үй-бүлөдө ийгиликтүү интеграцияланышына көмөк көрсөтүүнүн инновациялык жолдорун сунуштоо болуп саналат.

Мындай максатты ишке ашыруудагы **негизги маселелер** болуп, жогорку окуу жайларында социалдык-психологиялык борборлорду ачуу, комплекстүү реабилитациялык иш-чараларды сапаттуу өткөрүү, ошондой эле борбордо реабилитациялоо курсунан өтүү мезгилинде, сабактарды өздөштүрүү мезгилинде ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттер үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү.

Бул маселелерди ишке ашыруу үчүн бир катар **милдеттер**ди белгилей кетүүгө болот. Маселен, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жаштарды жогорку билимдүү болууга тартуу, окуу жайга кабыл алынган студенттерди каттоо, тиешелүү документтерин тактоо, тиешелүү кызматтарды көрсөтүү, аларга шарт түзүү, татыктуу билим берүү, жумуш менен камсыз кылуу ж.б. багыттарды туура түшүндүрүү, жеткирүү функциясын аткара турган педагогикалык-психологиялык клиника ачуу.

Илимий изилдөө жыйынтыкталмайын, божомол иретинде баяндалат. Демек, изилдөөнүн **гипотезасы**-мүмкүнчүлүгү чектелген жаштарды педагогикалык-психологиялык борбордун шартында тарбиялоо жана билим берүү натыйжалуу болот, эгерде, клиника эффективдүү иш алып барса [1]. Демек, жогорку окуу жайларында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттер үчүн педагогикалык-психологиялык клиника ачуу темасын илимий өңүттө чечмелөө бул гипотеза гана болсо, анын теорияга айлануусу анын эффективдүү иштөөсүнөн көз каранды экендигин белгилей кетмекчимин.

Жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди социалдык-педагогикалык жана укуктук коштоонун инновациялык формалары боюнча советтик мезгилден баштап эле бүгүнкү күнгө чейин бир топ илим изилдөөчүлөр тартылып, илимий сунуштар берилип келген. Алардын пикирине ылайык, эл аралык уюмдар: буу, ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ өз документтеринде адам укуктарын жана эркиндиктерин бекитүүдө маалыматтын жана агартуунун бул маанилүү ролун бир нече жолу баса белгилешкендигине токтолушат. Ошондой эле билим берүүнүн ар түрдүү чөйрөсүндө ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектерлен жарандарга кантип жардам берүү жолдорун да сунуштап келишет. Алардын пикирлерин эске алуу менен төмөндөгүдөй жыйынтык чыгарууга болот:

1. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерге педагогикалык шарттарды аныктоо жана андай студенттерди социалдык-укуктук коргоого тартууга көмөктөшүүчү социалдык же педагогикалык-психологиялык клиникасынын биргелешкен педагогикалык моделин иштеп чыгуу [1].

2. Жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү менен байланышкан студенттердин практикалык ишмердүүлүгүн окуу-тарбия жараянын менен байланыштыруу жана педагогикалык-психологиялык клиникада практика өтүүсүнө шарт түзүү [2. 21-24].

3. Педагогикалык-психологиялык клиниканын алкагында ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерди илим изилдөө иштерине тартуу [3].

4. Жогорку окуу жайларындагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жаштарды колдоо үчүн инновациялык ыкмаларды колдонуу.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. <https://www.dissercat.com/content/sotsialnaya-blagotvoritelnaya-klinika-kak-faktor-priobshcheniya-studentov-k-sotsialno-pravov>
2. Абдулина О.А. Личность студента в процессе профессиональной подготовки //Высшее образование в России. 1993. № 3. -С. 21-24.
3. Гусев Г.А. Социальная адаптация и педагогическая реабилитация несовершеннолетних. М., 1993.
4. Конвенция о правах ребенка. Принята Генеральной Ассамблеей ООН 20 ноября 1989 г. Справочник. М., 1998.